

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 7 (Nisan/April 2022), s. 412-430.
|| Geliş Tarihi-Received: 25.03.2022
|| Kabul Tarihi-Accepted: 24.04.2022
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1093215

Demir Özlü'nün Eserlerinde Sürgünlük

Exile in Demir Özlü's Works

Aysel SOYLU*

Öz

Toplumsal bir özne olarak dünya ile temasta bulunan insanoğlunun, muhtelif nedenlerle mekânsal değişime maruz kalması olarak tanımlanabilecek sürgünlük kavramı, tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlam çeşitliliği ile edebiyat metinlerinin tematik bir unsuru haline gelmiştir. Özellikle yüzyılımızın başında küresel çapta yaşanan kitlesel göçler ve bu göçlere bağlı olarak yaşanan toplumsal sorunlar, sürgünlük üzerine çok sayıda metnin yazılmasına neden olmuştur. Dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da sürgünlüğün edebi bir metin olarak üretiminin örneklerini görmek mümkündür. Nitekim yazın hayatında kendini bireye ve topluma karşı sorumlu hissettiği için bunu eserlerinde çeşitli temalarla inceleyen yazarlardan birisi de Demir Özlü'dür. Yazar, 1979-1980 yılları arasında yaşadığı sürgün yıllarını eserlerinde belirgin bir şekilde işlemiştir. Bu yıllarda yaşadığı zorlukları yabancılaşma, yalnızlık, kültürel farklılıklar ve karmaşa, varoluşsal kimlik krizi, geçmişe özlem ve umut gibi çeşitli konular etrafında şekillendirmiştir. Bu çalışmada, sürgünlük kavramının dünya edebiyatındaki tarihsel ve toplumsal yansımaları; Demir Özlü'nün hikâyelerinde sürgünlüğün nasıl ve hangi açılardan ele alındığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demir Özlü, sürgünlük, yabancılaşma, kültür, anlatı.

Abstract

The concept of exile, which can be defined as the obligation of human beings, who are in contact with the world as a social subject, to spatial change for various reasons, has become a thematic element of literary texts with the diversity of meanings it has acquired in the historical process. Especially at the beginning of our century, the mass migrations on a global scale and the social problems experienced due to these migrations caused a large number of texts to be written on exile. As in world literature, it is not surprising to see exile as a literary theme in Turkish literature. Demir Özlü is one of the Turkish writers who deals with this issue from various angles in his works, as he feels responsible for people and society in his literary life. He clearly addressed the years of exile he lived between 1979-1980 in his works and shaped the difficulties he experienced during these years around various issues such as alienation, loneliness, cultural differences, existential identity crisis, nostalgia and hope. The aim of this study is to examine how and from which aspects the exile concept in Demir Özlü's stories is handled through its historical and social form in world literature.

Keywords: Demir Özlü, exile, alienation, culture, narrative.

* Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van/Türkiye, e-posta: ayselduman.aysldmn@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8407-5899>.

Giriş

1950'li yıllar toplumsal sorunların ve değişimlerin yanı sıra edebiyat sahasını da etkileyen ve değiştiren bir süreci kapsamaktadır. Örneğin, yaşları 20-25 arasında değişen, kendilerini edebiyata yenilik getirmeyi amaçlayan ve 1950 kuşağı olarak anılan bir edebi topluluk edebiyat sahasına, bu zihinsel yapı etrafında kaleme alınan öyküleri ile giriş yapar. Eserlerinde yalnızlık, umutsuzluk, hiçlik, bunaltı, varlık arayışı gibi temaları işleyen bu topluluğun yenilik arayışlarındaki yöneliş Eleştirilen Asım Bezirci'ye göre "Beckett, Camus, Kafka, Sartre gibi yazarların eserlerinin dilimize çevrilmesi yazara göre bu etkiyi beslemiştir." (Dirlikyapan, 2007, s. 31). 1950 kuşağı yazarlarının işledikleri temaları belirleyen Camus, Sartre, Beckett gibi yazarların üsluplarını belirleyen varoluşçu ve sürrealist akımlar önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla 1950 kuşağının oluşumunda içinde buldukları dönemin koşulları göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu dönemde ülke İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yeni koşullara adapte olmaya çalışmakta, tek partili hayattan çok partili hayata geçmenin şokunu yaşamakta ve köyden kente göç artış göstermektedir. Dönemin yazarları da bu toplumsal değişim ve dönüşümün gölgesinde birey olarak varlık arayışına girişmişlerdir. Bu kaos içinde yazarlar bir bohem hayatına maruz kalmaktan kendilerini alamazlar. Haldun Taner, Oktay Akbal, Orhan Kemal, Sait Faik ve son dönem öykücülerinden biri olan Demir Özlü de dönemin önemli isimlerindedir. Özlü, savaş yıllarının yarattığı esaret duygusunu bizzat yaşamıştır. Buna ek olarak Demir Özlü, yazdıklarından dolayı 1979-1980 yıllarında İsveç'e sürgün edilmiş ve bir dönem vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1950'li yıllar Türkiye için hem siyasal hem de toplumsal gelişme ve değişimlerin arttığı bir süreçtir. "Demokratların 1950 seçim zaferi o dönemde de günümüzde de bazı akademisyenlerin vurguladığı gibi, modern Türkiye tarihinde bir dönüm noktası olarak görüldü. İktidar partisi seçmenin iradesini kabul etmişti ve bu da demokratik süreç için, komünist otoriterlik ile 'hür dünya' arasında bir çatışmanın ortaya çıktığı o dönemde, ileri bir adım olarak görülüyordu." (Ahmad, 2006, s. 156-157). Milli iradenin egemen olduğu bir toplumda hür ve bağımsız düşünce biçimi de egemen olmaya başlar. 1950'li yıllar Türk toplumu için bir kırılma noktası olarak nitelendirilebilir. Çünkü sadece siyasal düşünce sisteminde değil, aynı zamanda toplumun diğer bütün dinamiklerini etkileyen alanlarda da (sanayi, ekonomi, teknoloji) değişimin meydana geldiği görülür. Buna bağlı olarak diğer yazarlarda olduğu gibi Özlü'nün de edebi anlayışını şekillendiren ana etmenler dönemin sosyo-politik koşulları, ülkesinden sürgün edilmesi, vatandaşlıktan çıkarılmasıdır.

Demir Özlü, 9 Eylül 1935 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. 1953'te Ödemiş İstiklâl İlkokulunu, Ortaokulu'nu ve İstanbul Kabataş Lisesi'ni, 1959'da ise İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Önce Paris Hukuk Fakültesi'nde sonra da İstanbul Üniversitesi'nde felsefe asistanı olarak çalıştıktan sonra Avukatlığa başlamıştır. 1979-1989 yılları arasında İsveç'te sürgün hayatı yaşamış olan yazar (Lekesiz, 1999, s. 217). 1980'deki askeri darbeden sonra vatandaşlıktan çıkarılmış, Türkiye'ye ancak Aralık 1989'da dönebilmiştir. İsveç Yazarlar Birliği ile İsveç PEN Kulübü üyeliğini de yapan, evli ve üç çocuk babası olan yazar, hâlen Stockholm ve İstanbul'da yaşamını sürdürmektedir (Anonim, 2001, s. 668).

1950 kuşağı yazarlarından olan Özlü, edebiyat sahasına öyküleriyle giriş yapar. Jean Paul Sartre ve Albert Camus gibi isimlerin etkisiyle yazarlık serüvenine yön vermiş olan Özlü, ilk hikâye kitabı olan *Bunaltı* da yalnızlık temasını belirgin bir biçimde işler. Söz konusu eserinde yalnızlığı varoluşsal bir sorun olarak, yani bireyin kendi kimlik arayışında karşılaştığı psikolojik gerilimleri ele alır. Sarte'nin "İnsan, bir bunaltıdır." sözü ile hikâyelerine giriş yapan yazar, özellikle ilk dönem öyküleriyle beraber günce, anlatı,

anı, mektup ve denemelerinde de varoluşçuluğun ve sürrealizmin etkisinde kalır. Bu durum aynı zamanda felsefi bir yargı olarak “varoluş özden önce gelir.” (İş, 2007, s. 19) düşüncesinin, “ben”in “nesne” ile olan çatışmasının felsefi bir sorgulamasını oluşturur. Birey önce vardır, daha sonra benliğini sorgular, bu benliğin varlığının amacına, nedenine ve nasılına dair sorularla yani varlık bilincine dair cevaplarla varoluş sürecini oluşturur. Bu süreçte bireyin içine düştüğü yalnızlık, hiçlik, bunaltı, yabancılaşma, kendini gerçekleştirme ve cinsellik gibi temalar Demir Özlü'nün de eserlerinin ana temasını oluşturur.

Bu temalarında Özlü, 1950 kuşağının etkilendiği varoluşçu ve sürrealist akımların Türk edebiyatına üslup yaratma özgürlüğü, tema özgürlüğü ve entelektüel düşünme özgürlüğü gibi yeni bir soluk ve ses imkânı getirdiğini belirtmektedir (Demir, 2016, s. 80). Varoluşçuluk akımından etkilenerek oluşturduğu *Bunaltı*, *Soluma* ve *Boğuntulu Sokaklar* adlı eserleri, yazarın ilk dönem hikâye anlayışını oluşturur. 1974 yılında yayımlanan dördüncü hikâye kitabı *Öteki Günler Gibi Bir Gün* ve *Aşk ve Poster* adlı eserlerinde ise önceki üç hikâye kitabından farklı olarak toplumsal bir bakış açısı ortaya koyar (Daşdemir 2006, s. 264-65). Terör günlerinden uzakta kalan hatıralarıyla *Stockholm Öyküleri* (1988)'ni yazan Özlü, bu öykülerinde de yabancılaşma, yalnızlık ve özellikle sürgün gibi temaları işler (Enginün, 2014, s. 392-93). Demir Özlü'nün hikâyelerinde daha yoğun olarak rastladığımız sürgün, yabancılaşma ve yalnızlık ve varoluşsal kimlik krizi gibi temaları ayrıca günce, anlatı, anı, mektup ve deneme tarzında yazdığı diğer eserlerinde de görmek mümkündür.

1. Edebiyatta Sürgünlük

Bir kavram olarak sürgünlük, politik ve teolojik kökeni itibariyle insanın yeryüzündeki yaşam mücadelesinin bir parçası olarak edebi metinlerde her zaman yer bulmuştur. Türk Dil Kurumu'na göre sürgünlük, “ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse” anlamına gelmektedir. Kavram genellikle, sürmek fiilinden yapılmış bir isim olup yalın haliyle uzaklaştırmak, kovmak anlamında da kullanılmaktadır. Farklı dillere bakıldığında, benzer anlamlar içeren bir sözcük olarak kullanıldığı görülecektir. Örneğin sürgünlük, Arapçada nefy, menfî, menfâ (Develioğlu, 2010, s. 712-959); İngilizce'de exile, banishment (Redhouse, 1994, s. 645); Fransızcada ise bannissement, deporté, exile (Timur, 2012, s. 21) kelimeleriyle ifade edilir.

Teolojik bir episteme olarak sürgünlük, ilk insanın cennetten kovulma sürecine işaret eder. Örneğin, Âdem ile Havva “yasak meyve”yi tattıkları için cennetten uzaklaştırılırlar. Kutsal metinlerde sürgünlük, insanoğlunun yapmış olduğu bir hatadan dolayı aldığı bir cezaya karşılık gelirken, bazı kadim toplumlarda ise ödüllendirici bir kavram olarak kullanılır. Örneğin, Eski Ahit'ten önce var olan kutsal kitap olarak kabul edilen Tanah'ta sürgüne giden insanlar, iyi incirlere; gitmeyenler ise kötü incirlere benzetilir. Tanah'taki incir metaforuyla sürgüne gidenler kutsallaştırılmış ve kutsal toprakları asıl onların imar edeceğine dikkat çekilmiştir. Geride kalanlar, ise lanetli ve yıkıma neden olacak kimseler olarak değerlendirilmiştir (Kurt, 2008, s. 1-3). Sürgün edilen kimseler üzerinde oluşturulan bu sıfatlandırmalar dikkate değerdir. Nitekim sürgüne gidenlere “iyi incir” benzetmesi, incirin dört kutsal kitapta yararlı ve değerli bir yiyecek olması, kelimeye yüklenen anlam ve kullanılan zeminle paralel bir yapıda olduğu görülür. Sürgüne gitmeyenlerin ise “kötü incir” benzetmesi ya da “Allah tarafından lanetli kılındığı” sözleri Yahudi tarihi üzerinden “sürgün” ve bu kavramın karşıladığı anlamları örneklendirecek niteliktedir.

Sürgünlük kavramına politik bir açıdan bakıldığında ise toplumsal ve kültürel mizaca aykırı düşen veya kriminal sicili bulunan kişilere ve fikir hareketlerine yönelik bir refleks olarak tarihin belirli dönemlerinde, cezaî bir yaptırım niteliğinde ortaya çıktığı

görülebilecektir. Örneğin, Roma İmparatorluğu'nda, katillere ölüm cezası veya tercihen sürgün cezası verilmiştir. Bu durum, sürgünlüğün ölüm kadar menfi bir özellik taşıdığını ve bu yüzden insanî yaşam fonksiyonlarını kısıtlayıcı bir nitelikte olduğunu göstermektedir (Acehan, 2009, s. 200). Ölüm, insanlar için korku ve tedirgin olma halini besleyen en ürkütücü duygudur. Bir insana verilebilecek en büyük ceza, onu ölmeye mahkûm etmektir. Ölüm ve sürgünlüğün aynı kefeye konulması, sürgünlüğün de bir insan için en az ölüm kadar etkili olduğunu gösterir. Bu yüzden tarih boyunca ağır suç işleyenlere ölüm yerine sürgün cezası verilmiştir. Ayrıca birçok imparatorlukta olduğu gibi Osmanlı'da da sürgünlüğe, devletin bekası ve merkezi otoritesini korumak için bir yöntem olarak başvurulmuştur.

İmparatorlukların çözülmesi ve modern çağın başlamasıyla aydınlanma felsefesi başta insanın ontolojik yüzünü deşmeye ve onun varoluşsal sorununu gündeme getirmeye çalışmıştır. Bu minvalde sürgünlük kavramı da birçok felsefecinin ilgisini çekmiştir. Nitekim bu dönemdeki eserlere bakıldığında söz konusu kavramın politik ve teolojik zemininden kopartılarak bir varoluş imgesine dönüştürüldüğü görülecektir. Özellikle Heidegger'in "dünyaya-fırlatılmışlık" metaforu, sürgünlüğün bu çok yönlü anlamını öne çıkarır. Heidegger'e göre, insanoglu bu dünyaya istenen bir canlı olarak yollanmamış, bilakis istenmeyen bir varlık olarak atılmış, fırlatılmıştır. Bu fırlatılmışlık ekseninde, insan bir yandan kendi özünü, diğer yandan ise tümel anlamda varlığın özünü bulup çıkarmakla yükümlüdür.

Bu yükümlülük onu hem kendisinin hem de var olanların koruyucusu, gözleyicisi mertebesine yükseltir. "Fakat insan için (...) özüne uygun düşeni bulmak daima esaslı bir meseledir; çünkü kendine özgü varoluşuyla var olan olarak insan bu kaderle uyum içinde varlığın hakikatine gözcülük etmelidir. İnsan, varlığın çobanıdır." (Heidegger, 2004, s. 57). Dolayısıyla Heidegger için insan, biyolojik bir kod olarak üzerinde taşıdığı sürgünlüğünü ve mensubiyet/aidiyet gibi duygulardan mahrumiyetini ancak güçlü bir bilinç ile kırabilir. Sartre (2009), bu durumu bir varlık yasasına dönüştürür. "Bilen öznenin varlık/olmak yasası bilinçli olmaktır. Bilinç, duyu ya da kendinin bilgisi diye adlandırılan tikel bir bilgi kipi değil, öznenin fenomen ötesi varlık/olmak boyutudur." (s. 26).

Sürgünlük konusuna filozoflar gibi entelektüeller de değinmişlerdir. Bu konuda öne çıkan en önemli isimlerden birisi de yersizlik ve yurtsuzluk üzerine yazdığı eserlerle tanınan Filistin asıllı, Edward Said'tir. Kendisi de sürgün bir hayat yaşadığı için bu konularda edebi metinler vermeyi ihmal etmemiştir. Onun yazımında sürgünlük, sadece bir yer değişikliği ya da farklı bir coğrafyaya iltica değildir. Bilakis kişinin kendi varoluşunu borçlu olduğu bir mekândan istenmeden başka bir diyara göç ettirilmesidir. Bu göç, çoğunlukla trajik sonuçlar doğuran ve kişiye geldiği yerle duygusal olmanın ötesinde varoluşsal bir ilişkiyi besleyen bir serüven yaşatır.

Said'e (2015) göre "sürgün olma fikri bir cüzzamlı, toplumsal ve ahlaki anlamda bir parya olmaktan duyulan korku ile bağlantılı olmuştur her zaman" (s. 56-59). Bir cüzzamlının hangi çağda yaşadığı, hangi millete mensup olduğu ya da toplumda hangi statüye sahip olduğu etrafındakiler tarafından önemsenmez. Aksine insanlar ondan korkuyla ve tiksintiyle kaçır. Cüzzamlı olmanın ötesinde "parya" sözcüğü ile de Hindistan'da uygulanan kast sisteminin dışında bir yere yerleştirerek hiçbir toplumsal sınıftan olmayan, her türlü haktan yoksun bırakılan bir vurgu ile sürgün psikolojisinin önemini anlatır. Said, sürgün sözcüğünün kışkırtıcı ve davetkâr çağrışımlarının gerçeği yansıtmadığını, aksine onu yaşamının insanda yarattığı keskin acıların varlığının altını çizer.

Edward Said (2000), sürgünlüğü irdelerken en çok onun milliyetçilikle olan bağına değinir. Çünkü ona göre, "milliyetçilik bir yere, bir halka, bir mirasa ait olmanın

beyanıdır. Bir dil, kültür ve âdet ortaklığı tarafından yaratılan yurdu onaylar ve bunu yaparken sürgünün getirdiği harabiyeti kovar.” (s. 31). Said, bir ideolojik duruş olmanın ötesinde bireyin günlük yaşamını egemen kültürel forma göre şekillendiren milliyetçiliğin nihai anlamda hem kimlik sağlayıcı işleviyle öne çıktığını, hem de kişiyi mekâna konumlandıran, onu yaşadığı toplumun tarihine ve geleneğine bağlayan özelliğiyle tanımlanabileceğini savunur. Milliyetçilik ve sürgünlüğün birbirini besleyici ve şekillendirici özelliğine değinen Said, sürgün duygusunun insan psikolojisinde yarattığı derin acıları ve duyguları kovan tarafının önemini belirtir. Vatanın insanı ait olma, varlığını tanıma, bilme ve anlama duygularını tamamladığını söyler. Yani sürgünde yaşayanlar için milliyetçilik bir aidiyet kipidir.

Dünya yazınında olduğu gibi ülkemizde de sürgünlük konusu edebi metinlerin odağında yer alır. Osmanlının son dönemlerinden erken cumhuriyet sonrasına kadar olan süre içinde de birçok yazar ve düşünür, mevcut rejim tarafından istenmeyen kişi ilan edilerek farklı ülkelere sürgün edilmişlerdir. Dolayısıyla Türk edebiyatında da sürgünlüğü tema edinen ve bu konuda eserler vermiş olan birçok yazara rastlamak mümkündür. Bu bağlamda Mehmet H. Doğan, sürgünlüğün dilsel etkilerine değinerek sürgündeki bir insanın, sürgünde olduğu ülkenin dilini hiç yabancılık çekmeyecek kadar iyi bilse bile, sürgünlüğünün her gün maruz kalınan bir deneyim olarak konuşulan dil üzerinden devam ettiğine işaret eder. Bu durumu ise “dil sürgünlüğü” deyiimi ile anlatır (Acehan, 2009, s. 201-202).

Sürgünlük kavramını, yurt ve ev arasında kurduğu analogik ilişki üzerinden inceleyen Sağır (2012), her iki unsurun da insan hayatında varoluşsal bir sığınak niteliğinde olduğunu belirtir (s. 363). Zira aidiyet duygusu insana, hayati bir teselli imkânı sunar. Sağır, bunlardan yola çıkarak sürgün olma/edilme durumunun insan için sarsıcı etkiler taşıdığını ifade eder. Timur ise (2012) sürgünlüğün, müspet bir ölüm veya yeniden doğuş anlamına gelebileceğini söyler (s. 22-23). Sürgünü yaşayan insan, hepimizden bir parça taşır; farklı diller, kültürler, alışkanlıklar ve gelenekler ile karşılaşır. Bazen tarihini ve geleceğini yumuşak sözlerle tasvir eden sonsuz bir destan yazabilir. Sürgün kişi, farklı dil, kültür ve gelenekler ile karşılaştığından onun için bu hayat heyecanlı bir değişimin ve zenginleştirici bir yaratıcılığın kaynağı olabilir.

Sürgünlük, ilk insandan günümüze kadar çeşitli nedenlerden dolayı hemen hemen bütün toplumlarda yaşanmıştır; ama modern çağ ile birlikte, sürgün teması edebiyat ve fikir dünyasında yoğunluk kazanmıştır. Dolayısıyla dünya edebiyatında sürgün edilen birçok şair ve yazara rastlamak mümkündür. Bu konuda en çok bilinenler arasında; Dante, Unamuno, Alberti, Ritsos, Neruda, Mann, Zweig, Gombrowicz, Bunin, Broch, Soljenitsin, Nabokov, Brecht, Perse, Seghers, Ahmad, Hidâyet, Hikmet, Derviş, Kundera gibi isimler gelmektedir. Ayrıca Türk edebiyatının değişik dönemlerinde, fikir hayatında iskân ve kolonizasyon yöntemi olarak uygulanan sürgün sistemi birçok şair ve yazara da uygulanmıştır. Sinan Paşa, Mısri, Şeyh Bedrettin, Bahaî Efendi, Naîli, Kani, Enderunlu Fazıl, Reisülküttap, Şinasi, Namık Kemal, Refik Halit gibi tarihi isimlerin yanında Demir Özlü, Nihat Behram ve Ataol Behramoğlu gibi yakın dönemde yaşayanlar da Türk Edebiyatında sürgün duygusu ile tanışan isimler arasında sayılabilir (Timur, 2012, s. 41-47).

2. Demir Özlü'nün Eserlerinde Sürgünlük

1950 kuşağı yazarlarından olan Demir Özlü, döneminin verimli ve farklı kalemlerindedir. 1980 yılında İsveç'e yerleşen yazar uzun süre yurduna dönememiştir. Yazarlık serüvenine sürgünlük de eklenince, özellikle Stockholm'da iken kaleme aldığı hikâyelerinde (ayrıca diğer eserlerinde de) bu temayı farklı şekillerde yansıtmıştır. Hikâye, günce, anlatı, anı, mektup ve deneme türündeki eserlerinde işlediği sürgünlük

konusunu geçmişe özlem, varoluşsal kimlik krizi, umut, kültürel sorunlar gibi konular üzerinde yoğunlaştırdığı görülür.

2.1. Kültürel Karmaşa

Demir Özlü'nün eserlerinde dikkat çeken önemli unsurlardan ikisi mekân ve dildir. Yazar için mekân (ev, oda, mahalle) özellikle Stockholm'da iken kötü anlarında sığındığı ve güven duyduğu bir yerdir. Yazarın Türkiye'ye özellikle İstanbul'a olan özel ilgisi ve sevgisini şu sözlerinden anlamak mümkündür:

“Yılbaşı'na yaklaşan günlerde İstanbul'a dayanılmaz bir çekim duyuyorum. Bir yaşımı biraz geçmiş kızımı özlüyorum. Bu çekim beynimi sanki havalara savuruyor. Sanki yeraltından geçen metronun uğultusunu duyuyorum. Fakat başkaca somut bir şeyi özlediğimi söyleyemem. Beynimin işlevlerini durduran derin bir çekiliş hissettiğim.” (Özlü, 2017a, s. 36). Paris'teyken kaleme aldığı yaşantılarından oluşan bu alıntı, yazarın duygularını özetlemektedir. Nitekim yazar, yurdundan ve kentinden uzaktır ve arkasında bıraktığı şeylere dair yalnızca İstanbul ve kızına hasret duyuyor olması bu iki unsurun Özlü için büyük önemini ortaya koymaktadır. Kendisinden bir parça olan kızını ve İstanbul kentini aynı kefedede değerlendirmesi, İstanbul'a karşı da bir baba şefkati, hasreti ve koruma içgüdüsüyle yaklaştığını göstermektedir. Bunun yanı sıra İstanbul'u bir eş, bir dost, bir kardeş; yazılması ve okunması gereken bir kitap olarak gördüğü sonucu da ortaya çıkar.

Özlü için İstanbul'u ona hatırlatacak bir ses, bir koku, bir eşya veya oranın havasını üzerinde barındıran herhangi bir kimse, onun kendisini mutlu ve güçlü hissetmesini sağlayacak niteliktedir. Yazar, Milko İle Emre isimli çocuklarını İstanbul'a gönderir. Çocuklar Stockholm'a geri döndüklerinde Özlü İstanbul kokusu taşıyan çocuklarını Ferit Edgü'ye (Stockholm, 4 Ağustos 1988'de) yazdığı mektupta neler hissettiğini şöyle ifade eder: “Bizimkiler döndüler ve sanki bütün İstanbul'u beraberlerinde getirdiler. İstanbul'dan görüntüslere, birçok iyi insan figürlerine de kavuştum. Âdeta havasını hissettim. Nostaljim azaldı, dışarıda yaşama gücüm arttı” (Özlü, 2017b, s. 145) sözleriyle ifade eder. Çocukların İstanbul'a dair giyinişleri, oraya dair yanlarında getirdikleri herhangi bir eşya ve en önemlisi bu kentten geliyor olmaları bile yazarın kendisini güçlü ve mutlu hissetmesinde etkili olmuştur. Yazar için bu denli güçlü duygular yaratan İstanbul'dan kopmuş olmaya mecbur bırakılmak, onun için derin üzüntülere sebep olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Yazar, Edgü'ye yazdığı (Stockholm, 14 Mart 1990) bir başka mektubunda İstanbul gezisini şöyle tanımlar: “Bildiğin yolculuğu yapıp döndük işte. İstanbul'u ve Türkiye'yi yeniden çok sevdim. Âşık oldum.” (Özlü, 2017b, s. 182). Demir Özlü'nün bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, İstanbul'a büyük bir tutku ve aşk ile bağlıdır.

Yazarın İstanbul'a ve İstanbul'un herhangi bir yerine olan hayranlığını hikâye, günce ve anlatılarında da görmek mümkündür. Nitekim *Bir Beyoğlu Düşü* isimli eserinde kahraman, gençlik yıllarından bu yana bu kentin özellikle tünel alanının onun için farklı anlamından söz eder. Kahraman anlatıcı, bu tünel alanının hayatında bir imgeye dönüşmesini ve nereye giderse gitsin zihninin onu oraya taşıdığını şu sözlerle ifade eder:

“Başımdan bütün bu tuhaf olayların geçtiği gençlik yıllarından bu yana, denizleri çeşitli yönlerden açılan, yumuşak tepeleriyle bütün o Boğaz'la Haliç çevresine uzanan, gizemli İstanbul kentinde, hiçbir yer beni Tünel Alanı kadar ilgilendirmemiştir.” (Özlü, 2016, s. 11) Kentin herhangi bir yerinin ana karakter için farklı anlamlara gelmesi psikolojik bir vakadır. Lakin yazarın hikâyeyi özellikle bu kentle ilişkilendirmesi, onun için taşıdığı özel anlamı da simgelemektedir. Yazar, hikâye üzerinden kentine olan derin

anlamı farklı şekilde ele almıştır. Aslında yazar, bu kentin her karış toprağına farklı bir hayranlık duymaktadır.

Yazar'ın toplu öykülerinin yer aldığı *Sürgün Küçük Bulutlar* isimli eserinde geçen "Charlottenburg", "Fatih'teki Ev", "Eve Dönüş", "Arkadaki Oda", "Arka Balkon" adlı hikâyelerde sürgün teması mekân, kent ve ev üçgeninde işlenir. "Cristina Nilsson'u Aramak", "Bellman Sokağı'nda" ve "Diskotekte Bir Yazar" isimli hikâyelerde ise bu tema dil ve kültürel eksiklikler üzerinden yansıtılır.

Yazar, "Charlottenburg" isimli öyküde kentine duyduğu derin tutkusunu okurlara şöyle hissettirir. Hikâyede bir Türk şairinin Berlin'e yönelik gözlemleri yer alır. Anna isimli bir kadın ve Berlin'in sokaklarına dair düşüncelerini dile getiren ana karakter bir anda Berlin'in ıslak caddelerini İstanbul ile özdeşleştirir. "Her yer, her yer yağmurluydu bu mevsimde. İstanbul'da. Cherbourg gibi, şimdi, yollarına ağaçlarına, süslü çeşmelerine yağmurların yağdığı, biraz ötedeki, ağaçlıklı sokaklarıyla Charlottenburg gibi" (Özlü, 2012a, s. 91). Hikâyede birkaç satır ile İstanbul'a değinen anlatıcı, benzetme ve tekrar edilen kelimeler ile hislerini bir kaçış ve bir ulaşma isteği ile yansıtmıştır. Hikâyenin herhangi bir yerinde okurların karşısına çıkan "İstanbul gibi" nidaları sürgün psikolojisinden kaçış ve bu kaçışın istemli bir şekilde teslim olma duygusuna dönüştüğü gözlemlenir.

"Fatih'teki Ev" isimli öyküde Demir Özlü (2012a), kimsenin onun kentte olduğunu bilmesini istemediği zamanlarda ya da kendi ülkesinden uzaktayken sığındığı tek yer olan Fatih'teki evin, kendisi için derin anlamından söz eder. Annesi, babası, babaannesi ve kardeşinin olmadığı o ev, Özlü'ye kendisini "köksüz" hissettirmektedir. "Şimdi büsbütün köksüzüm. Kentler üzerinden yüzerek geçtim." (s. 55) ifadeleriyle sürgün hayatının onu köklerinden kopardığını düşünmektedir. Ayrıca o, evden ayrılmasını aile üyelerinin her birinin zamanla bir yere dağılmasında sebep olarak görür.

"Eve Dönüş" isimli hikâyede, anlatıcı- yazar tarafından Fatih'teki evinde yer alan ayrıca çocukluğunun da geçtiği çalışma odasına gitme isteği belirtilir. Anlatıcı geçmiş yaşamını özlemle yâd eder. "Düşlerim birçok kez gördüğümün aynısıydı. Gene İstanbul'da o dev gibi büyümüş, sokakları birbirine karışan sokaktaydım." Sözlerinden de anlaşılacağı üzere rüyaları birbirinin tekrarı niteliğindedir. Bu da anlatıcının büyük bir istek ve arzu ile İstanbul'a özellikle "Ama oradaki oda, hiç konforu kalmamış olsa da (...)" (Özlü, 2012a, s. 107). Yani Fatih'teki odasına gitmek istediğini gösterir. Düşlerinde en zor anlarında, polisten kaçtığı zamanlarda bu odaya sığınmaktadır. Gerçek hayatta bu binanın yıkılmış olması, anlatıcı için bir şey ifade etmemektedir. Kahraman anlatıcı, hem bu evin yerinde duruyor olduğuna hem de babaannesinin hâlâ orada yaşadığına olan inancını da devam ettirmektedir. Çünkü anlatıcı bir gün oraya gideceği umudunu yaşatmaya çalışmaktadır.

"Arkadaki Oda" adlı hikâyede yazar, sürgün hayatı yaşamaya mecbur kalan bir karakterin başından geçen olaylara yer verir. Bu karakter, dönemin siyasi olaylarından uzak kalamadığı için kolluk kuvvetleri tarafından aranmaktadır. Ülkeden ayrılmayı, tek çare olarak gören hikâye karakteri, böylelikle sürgün hayatına mahkûm olur. Ülkeden ayrılırken babasından duyduğu şu sözler, sürgünlüğün dramatik boyutunu öne çıkarır: "O zaman ancak benim cenazeme gelersin?" Özlü, "Arka Balkon" adlı hikâyede yıllar sonra evine dönen kahraman anlatıcının, evinin arka balkonuna çıkması ve izlenimlerini yansıtır. Özlü'nün kahramanları, genellikle çalışma odalarında mutlu olan kimselerdir. Yazar, bu kahramanın ülkesinden ayrı kaldığı yıllarda, kentinde en çok özlediği yerin çalışma odası olduğunu okurlara belirtir. Anlatıcı, geldikten sonra evinde ve mahallesinde yaşanan olumsuz değişimlere rağmen şu cümleler ile güvenli ve mutlu psikolojisini yansıtır: "Bu biraz da bakımsız yer onun yurduydum işte. Eviydi. Buraya ait

olduğunu biliyordu.” (Özlu, 2012a, s. 27- 37). Yaşadığı yerin sana ait olduğunu bilmek ve burada kök saldıgını bilerek yaşamak bir insan için çok önemli bir yere sahiptir. Nitekim birey kim olduğunu, nereye ait olduğunu ve nerden geldiğini bilerek yaşadığında kendisini mutlu, huzurlu ve en önemlisi güvende hisseder. Demir Özlu sürgün bireyin psikolojisine eğilerek hikâyeyi ele almıştır.

Kendi Evine Varamamak isimli öykü kitabında yer alan “Tystan Gata” isimli hikâyeye yazar, Stockholm’da “Sessiz Sokak” isimli sokakta dolaşırken hissettikleri ve sokağa dair izlenimlerinden oluşur. Anlatıcı, bu gezisini amaçsız bir gezi olarak niteler. Yaptığı bu yürüyüşlerin hüznü ruh halini hafifletmesinden memnundur. Kahraman anlatıcı, Sessiz Sokak’la ilk kez karşılaşmış olmanın verdiği sevincin; öz varlığını bulmasına yardımcı olacak nitelikte olmadığını belirtir. “İnsan eğreti dokunuşlarla yaşadığı kendine büsbütün yabancı bir ülkede kendi varlığını nasıl bulabilir?” (Özlu, 2011, s. 29). Yazar bu sözlerle kendisini Stockholm’da misafir olarak değerlendirir ve varlığının bu ülkeye ait olmadığını vurgular. Yazar, yurduna ve evine büyük bir özlem duymaktadır, Nitekim düşlerinde bile evini aramaktadır. Yabancı olduğu bu kentin yaşattığı hiçbir mutluluğun kendisini bulmaya yardımcı olacak düzeyde olmadığını belirtir. Kendisini bulmak için kendi olduğu yere ulaşmanın, yani evine ulaşmanın önemine değinir.

Demir Özlu’nün hikâyelerinde dikkat çeken ikinci önemli unsur dildir. Yazar, sürgün edilmiş birinin gittiği yerde en çok zorlanacağı şeyin oranın kültürüne ve diline hâkim olmamasından kaynaklı olduğunu savunur. Örneğin, “Cristina Nilsson’u Aramak” isimli hikâyede, ülkesinden ayrılmış yabancı olduğu bir ülkede (İsveç) yaşayan birinin çektiği sıkıntılar dil üzerinden şöyle anlatılır. Bu kişi (anlatıcı kahraman) Türkçe konuşmaktadır. Elinde yalnızca Cristina Nilsson ismi bulunan anlatıcı kahraman, sokak sokak Cristina’yı aramakta ve rehberde bulunduğu 6480 Nilsson ismi ayrıca İsveç dilinde birden fazla ünsüz harfin kullanılması işini daha da zorlaştırmaktadır.

“Cristina Nilsson’u arıyorum?”

“Ha, Cristina Nilsson annem. Şimdi evde değil.”

“Peki, teşekkür ederim, gene ararım ben.”

Cristina Nilsson’un çocuğu yoktu ki. (...)

Bütün Cristina Nilssonları çevirsem, ummadığım sonuçlarla karşılaşacağım sandım.

Bir ‘Cristina Nilsson’ numarasına karşılık yok (Özlu, 2012a, s. 16).

Stockholm’e ait anlatımların olduğu “Bellman Sokağı’nda” isimli hikâyede, yaşlı bir kadın üzerinden olaylar anlatılır. Anlatıcı-yazar, hikâyede Avrupa nüfusunda yaşlı kesimin fazlalığına dikkat çeker. Yaşlı kadın, anlatıcı-yazara yazdıklarıyla ilgili sorular yönelir. Beyoğlu’nun sokaklarını anlattığını söyleyen ana karakter, tam olarak kendini ifade edememektedir. “Bilmem ki şimdi sana nasıl anlatsam. Daha iyi İsveççe konuşabilseydim, belki, daha iyi anlatabilirdim.” Sözleri bir Türk yazarın kültürüne, halkına en önemlisi diline aşina olmadığı bir diyarda yaşadığı sıkıntıları göstermek adına önemli bir veridir. Aynı hikâyede, ana karakter İsveç istasyonunda gideceği yer için gerekli işlemleri yaparken geçmişi aklına gelir. Bilet alması, perona inmesi gibi aşamaları Türkiye’deki günlerine benzeter. “Yaz da sıcak oldu Türkiye’deki gibi. Duvarlar üzerinden sarkan ağaçların yaprakları da tozlanmış. Türkiye’deki gibi” (Özlu, 2012a, s. 51-55). Anlatıcı kahraman yaşadığı bu sıkıntılar üzerine ülkesinin hayallerine sığınır. Yaşadığı yerin duvarlarını dahi Türkiye’nin duvarlarına benzetererek özlemle kavuşma isteği duyar. Bir kaçış psikolojisi ile yaşadığı olumsuzluklardan uzaklaşmak için böyle bir yolu dener.

“Diskotekte Bir Yazar” isimli hikâyede kahraman anlatıcı İsveç’te bir hastanede hastalığıyla ilgili tetkiklerin sonuçları için gideceği servisi bulmaya çalışır. Hemşirelerin

ve etraftaki bazı kimselerin yönlendirmeleri ile bu servisi bulma çabasına girer. Bu çabası esnasında “ İnsan, yabancı olduğu yerde, nasıl davranacağını bilemiyor.” Sözleri ile kendi kendine yakınan ana karakter imgesel bir boyutta Demir Özlü'nün yaşadığı sıkıntıları gösterir. Yabancı olduğu bir ülkenin sokaklarına, binalarına, kültürüne ve özellikle diline hiçbir zaman tam anlamıyla hâkim olamazsın. “İyice bilmez misin içinde dolaştığın yabancı ülkenin dilini. Bir sesin bir hece yarattığını, hecenin de tümcenin tüm anlamını değiştirmeye yettiğini hesaba katmaz mısın?” (Özlü, 2012a, s. 78). Bir dili bilmenin ötesinde o dilin tüm dilbilgisi kurallarına aşina olmanın, sözcüğe gelen bir ekin hangi yörede nasıl karşılandığını, kaç çeşit anlam türetildiğini bilmemenin, yabancı olduğu bir ülkede karşılaşılabileceğin en önemli sorunların başında gelir. Bir sitem, hasret, özlem, kırgınlık barındıran bu cümleler sürgün insanın psikolojisini yansıtabilecek niteliktedir.

2.2. Sürgün Epiği

Sürgün edilmek bir yazar için hiç kuşkusuz zor ve dayanılmaz bir süreçtir. Bu sürecin olumsuz tarafları olduğu gibi olumlu yönleri de mevcuttur. Örneğin, Demir Özlü sürgünlüğü gezginliğe dönüştürmüş ve doğal olarak bu süreçte yaşayacağı olumsuz durumları en asgari düzeye indirmiştir. Buna bağlı olarak yazarlık serüveninin de körelmesini engellemeye çalışmıştır. Özlü, sürgün edilmenin yazarın edebi sürecini geliştirdiğini ve onun için bir ilham kaynağı oluşturduğunu savunur. Dünyaca ünlü yazarları örnek göstererek bu görüşünü destekler. Yazar, Vladimir Nabokov'un düzyazıyı şiire çeviren poetik yeteneğinden övgüyle söz eder. Düzyazı yazarını şiirsel kılan etkenin bu poetik yetenek olduğunu söyleyen Demir Özlü, bu poetik etkinin hem romana hem de hikâyeye sirayet ettiğinin altını çizer. Nabokov yirmi yaşına doğru ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu ayrılığın yarattığı derin özlem ve hasret eserlerinin niteliğini arttırması, Demir Özlü'nün yukarıdaki düşüncesine kaynaklık eder. Ayrıca ülkesi olan Rusya için yazdığı şu satırlar Özlü'yü derinden etkilemiştir: “Bir sabah uyanacağım ve dışarıda bir Rus(ya) ilkbaharı” (Özlü, 2003, s. 230-231).

Demir Özlü, ülkelerinden ayrı düşen Nabokov, Proust ve Kafka gibi yazarların edebi varlıklarını ölümlerinden sonra dahi sürdürüyor olmalarından memnuniyet duyar. Özlü, bu büyük yazarların sanatlarındaki evrensel başarıyı arttırıran en önemli etkenin ülkelerinde yaşanan acı, çaresizlik ve kendilerinin yaşamak zorunda bırakıldıkları sürgün hayatı olduğunu vurgular. Demir Özlü, sürgünlüğün yazarlara olduğu gibi şairlere de ilham kaynağı olduğunu, onu bilgeleştirdiğini ise İstanbul doğumlu Kavafis'in bu dizelerini örnek göstererek açıklar:

“Onu yoksul bulursan, aldanmış sanma kendini.

Geçtiğin bunca deneyden sonra öyle bilgeleştin ki,

Artık elbet biliyorsundur ne anlama geldiğini ithakaların” (Özlü, 1997, s. 97).

Yazar, kendi sürgünlüğünün onun için ilham kaynağı olduğunu ve bu süreci gezginliğe dönüştürdüğünü şöyle açıklar:

“Sürgün psikolojisi içinde, sürgünde bulunduğu yeri çok sevemez, benimseyemez. Onu bir kartpostal gibi görür, dıştan görür [...] Çünkü psikolojik olarak bir cezanın çekildiği yerdir orası. Kendi ülkesini zaman zaman çok iyi düşünür. Fakat kendi ülkesine dönüş imkânsız olduğu için, onunda üstünü örtmeye çalışır [...] O zaman geziler büyük önem kazanıyor. En büyük sevinci gezilerde duyuyor insan. Yaşama sevincini ve duyarlılığını [...] Gezilerde tamamen insanın içindeki sıkıntılar, bunalımlar, nostalji düğümleri hepsi çözülmekteydi. Yepyeni pırıl pırıl yeni karşılaşmalar, yeni insanlarla dolu anlar. Gezinin getirdiği değişikliklerin zenginleştirdiği çok sevinçli bir dünya

doğuyordu. Onun için bol bol gezilere gittim.” (Andaç, 1996, s. 363). Özlü, sürgün edilmeyi kabul etmemiş ve bu sürgünlüğü bireysel bir tercihe çevirmiştir. Nitekim gezgin kişi bir heyecan ve keşif amacı taşır. Gittiği yere bir zorunluluk sonucu değil aksine kendi özgür iradesiyle merak ettiği şeyleri görme, eğlenme, gezme ve keşfetme amacı taşır. Gezginklik, eğlenceli ve davetkârdır. Bu düşünce etrafında akademik çalışmaları ve hayat biçimi kuşkusuz eğlence ve üretkenlik taşır. Yazar sürgünlüğü gezginkliğe çevirerek Türk edebiyatına farklı bir bakış açısı sunar.

Demir Özlü, hem gezgin olma düşüncesinin hem de Türkiye’den uzaklaşmanın yazarlık serüvenini olumlu yönde etkilediğini hatta bu durumu yakın çevresinden olan kız kardeşi de dâhil olmak üzere birçok kişinin fark ettiğini belirtir. Kendisi de bu düşünceleri destekler. Sürgünlüğün, yazar kimliğini pekiştirici bir konuma getirdiğini şu sözlerle onaylar:

“Bu, önce, kız kardeşimin dikkatini çekti: ‘Gittin ama oraya, yazar oldun’ dedi. Sonra Tahsin Yücel bir iki defa yazılarında ve konuşmalarında bunu belirtti. (...) Evet, orada hem kendi üzerimde derinleştirdim sanıyorum, hem de yazı yazmaya çok zaman ayırabiliyordum. Türkiye’de gündelik hayatı kazanmak ve yazı yazmak –bir ölçüde de olsa- yazarın aceleye gelmesine yol açıyor.” (Andaç, 1996, s. 359). Özlü Türkiye’deki hayatının yazarlık serüvenini monotonlaştırdığını, ona geniş bir perspektif sunmadığını, akademik çalışmalarının daha yavan bir çizgide gitmesine neden olduğunu belirtir. Gönüllü sürgünlük diye tanımladığı yıllarda Alman edebiyatını yakından takip etmiş, kendisini geliştirmeye, ilerletmeye yönelik faaliyetlerden geri durmamış ve yalnızca kendisine ve edebi hayatına yoğunlaşmıştır. Yazarın sürgünlüğü gezginklik diye adlandırması ve sürgünlükten duyduğu memnuniyeti tüm açıklığıyla ifade etmesi sürgünlüğe farklı bir bakış açısı getirdiğini gösterir.

Yazar, sürgün edilmeyi gezginklik olarak tanımlamanın yanında bu süreçte kendisini bir de misafir olarak adlandırır. Yirmi üç yıldır İsveç, Almanya gibi farklı ülkelerde yaşadığına vurguda bulunan yazar, gittiği her ülkede kendisini bir ziyaretçi olarak görür. Bir misafir değil bir ziyaretçi olduğuna özellikle vurgu yapar. Yani gittiği her yerin görülmesi gereken bir kutsal ve değerli mekânlar olduğunu vurgular. Bir gezgin misali, sessiz bir şekilde gerçekleştirdiği bu ziyaretlerine değer verir ve yapılması gereken bir görev olarak bakar. Demir Özlü (2010), bunu şu sözlerle özetler: “Gittiğim her ülkede bir ‘ziyaretçi’yim. (...) Bir ‘misafir’ değil, bir ‘ziyaretçi.’ (...) Kendi ülkeme gittiğim zaman neyim? Orada da bir ‘ziyaretçi’ değil miyim?” (s. 17). Her kentin kendisinde farklı deneyimler yarattığını, ona bilgelik yükleyecek duygu ve deneyimler kazandırdığını belirtir. Yazar, bulunduğu yerlerde kalıcı olmadığını, bir misafir geçiciliği ile değil bir ziyaretçi merakıyla vakit geçirdiğini ifade eder.

Demir Özlü, sürgün edilmenin yazarlık sürecinde bir ilham kaynağı olduğunu ve bu sürece etki eden yerin/mekânın da oluşturulan eserde çeşitlilik sağladığını Bekir Fahri’nin Mısır’da Jönler adlı romanını örnek göstererek açıklamıştır. Roman kahramanı Necip, askeri okuldan tutuklanıp Trablusgarp’a sürülür. Necip ise sürüldüğü bu yerden Kahire’ye kaçar. Roman, Kahire kentini betimlemesinin yanı sıra Necip’in yalnızlık duygusunu da anlatır. Bu yalnızlık duygusunun daha iyi anlaşılması için sürgün yeri olan Kahire’nin, yazar için yardımcı bir öğe haline gelmesi, Özlü’nün şu sözlerinden anlaşılır: “O geniş, lükse boğulmuş bir yarı sömürgeci caddeleri, iç karartıcı daracık sokakları, o sıcak iklim, bütün o yabansı kent, kokular, sokakları dolduran insanların görünüşleri, günbatımları, o karmaşık insan dokusu, Necip’in yalnızlık duygusunun yansıtılmasının biçimlenmesine yardım etmektedir.” (Özlü, 1997, s. 85). Yazarın sürgün yerinin tarihi, sosyal ve siyasal yapısı; onun için hem düşünsel hem de duygusal anlamda çeşitlilik

sağlar. Yani sürgün yeri yazarın imge dünyasının genişlemesini sağlayan bir vasma da sahiptir.

2.3. Eleştirel Yansımalar

Demir Özlü, sürgün duygusunu yıllarca en içten duygularla yaşamaya mecbur bırakılmış bir yazardır. 1982 yılından sonra yazarın vatandaşlıktan çıkarılma çalışmaları ve 10 Kasım 1986 yılında vatandaşlıktan çıkarıldığını öğrendiğinde, dönüşün olanaksız olduğunu düşünmeye başlar. Yazarı üzen ise bu düşünce değil, ülkesinin ona yönelik uyguladığı haksız adalet olduğunu şu cümlelerle belirtir: “İnanır mısınız, asıl insana koyan sürgünlüğün acısı değil, ülkesinin demokrasiye ve özgürlüğe kavuşmamasının acısı!” (Özlü, 2001a, s. 162). Özlü, vatandaşlıktan çıkarıldıktan sonra bile; ülkesindeki demokrasi ve özgürlük anlayışının olumlu yönde seyretmemesini derin bir üzüntü ile ifade eder. Demir Özlü, sürgün bir yaşama rağmen hem yazdıklarıyla hem de düşünceleriyle ülkesinin daha aydınlık yarınlarına ulaşmasını hedeflemiştir.

Yazar, *İşte Senin Hayatın* isimli eserinde yalnız yaşamının hiçliğe giden yönüne değinir. İnsanoğlunun kendi iç yolculuğu ve bu yolculukta ulaştığı sürgün duygusunu kendi yaşamı üzerinden özetlemiştir. Yıllar sonra yurduna dönen yazar, askeri rejim sonrası ülkede oluşan kaotik havadan rahatsızlığını belirtir. Böyle bir ortamda tutunacak hiçbir dalın kalmadığını şu sözlerle vurgular: “Devam eden sadece çürüme idi. Burada insan neye tutunabilirdi? Aşka mı? Gülünçtü. Tutunmak istediğin her şey acı bir kahkahaya dönüşüyordu.” Dejenere olmuş toplum, verilen can kayıpları, iktidarın getirdiği yapay ilişkiler, bir insanın kendi sürgünü olmasına yeterli sebeplerdir. Kente dair duygularına yer veren yazar, doğup büyüdüğü kentten kopmuştur ve bu kopuş kendi iç kopuşunu da meydana getirmiştir. Kente dair hissettikleri boşluk, nedensiz bir yere çarpma, düşüş ve hiçleşme duygusudur. Özlü (201), yaşadığı bu sürgün psikolojisini şöyle özetler: “Sen mi yarattın bunu? Bu hiçlik içinde sürüngen olmaya doğru çekilen sensin. Senden başkası olamaz ki! Cezalandırılması gereken sendin.” (s. 12- 13).

Demir Özlü (2001a), insanın yurdundan koptuktan sonra hissettiklerinin kişiden kişiye değişmediğine vurguda bulunur (s. 106). Nitekim kendisi gibi yurduna zihnen bağlanmış, siyasete karışmış, yazı yazarak ülkesinin daha ileri bir seviyeye çıkmasını istemiş biri gibi; ilişkileri daha saydam, daha dar olan biri içinde yurdundan kopması elinde değildir. Mütevazı bir duruş ile kendi sürgün edilmesine yönelik yaptığı bu yorumlar, sürgün edilmenin insandan insana değişen bir durum olmadığını belirtir. Yurdundan ayrı düşmüş kişiyi izleyen şeylerin dışsal değil “İnsanın varlığını-varoluşunu- çok derinden, ta içten kavrayan, beyninin derinliklerinden gelen bir mekanizma bu” sözleri ile destekler. İnsanın kökleri olduğu bilinci kişiyi güvende ve mutlu hissettiren şeylerdir. Bu yüzden Demir Özlü veya herhangi bir insanın köklerinden koparılması, yazar gibi onda da aynı hislere ve hüznere sebebiyet verecektir.

Yazar, bireye değer veren, toplumsal meselelere karşı duyarsız kalmayan biridir. Bu duyarlı tarafını hikâyelerinde (eserlerinde) farklı şekillerde ifade etmiştir. Örneğin, anlatı türünde ele aldığı, *Önünde Boş Bir Uzam* adlı kitabında yer verdiği ana karaktere “sen” diye hitap eder. Ana karakter, Berlin sokaklarında, kafelerinde ve istasyonlarında gezerken geçmişine dair anıları hatırlar ve yaşadığı çağda kendi benliğine yönelik sorgulamalara girer. Evindeki mektupları inceleyen anlatıcı, bir anda eski arkadaşı Manuel’in ona yazdığı eski bir mektubu bulur. Manuel, mektupta Nina’nın Almanya’ya giderek bir arkadaşıyla evlenmek istediğini fakat Alman yetkililerinin ona ülkede kalma izni vermediklerini yazıyordu. Bunun üzerine Nina, Paris’e geri dönmüştür. Manuel mektubun devamında “Bilirsin çok duyguludur Nina diye yazıyordu Manuel. Bu kız çok duygulu ve seni seviyor.” Paris’e döndükten sonra on iki yıl ülkesinden çıkamayan ana karakter, bir iki kez gözaltına alınmış, askerlik görevini yaparken de rütbesi sökülerek

Doğu'ya ufak bir kente sürüldüğünü hatırlar. Politik görüşlerinin de etkisiyle sürgün hayatına onuru incitilerek mecbur bırakılmasını göğsünü bastıran bir üzüntü ile düşünen anlatıcı, şu sözlerle asıl düşüncesini özetler: "Yaşadığımız dünyada aşka yer var mıydı ki?" (Özlu, 2012b, s. 17). Yaşadığımız dünyada iyiye, güzele ve aşka yer olmadığını vurgulayan anlatıcı, insanların düşüncelerine bile prangaların vurulduğu, politikanın ve ekonominin insanlığın önüne geçtiği çağımızı eleştirir. İnsanların özgürce yaşama, mutlu olma, düşünme özgürlüğünün elinden alındığı günümüz dünyasında, aşk gibi güzellikler yaratan bir olguya verilen önemin bu denli hiçe sayılmasını derin bir keder ile karşılar.

"Yahudi" adlı hikâyede, kör bir Yahudi'den söz edilmektedir. Eski bir Yahudi mahallesinde yaşayan bu kişi, mahallesinden çıkarılmak istenmektedir. En doğal hakkı elinden alınmaya çalışılmaktadır. Yazar, yabancı olduğu yerlere sürülmeyi kimsenin hak etmediğini, temsili kör bir Yahudi üzerinden okurlara iletir. "Kim atabilir Yahudileri bu mahalleden? Hangi güç? Gözleri görmediği halde -bu eski kentte- yolunu bulabilen bir insanı, kim sürebilir yabancı olduğu yerlere? Zihnini içindeki bu tasarıya göre sürüldüğü yerde yolunu bulacak olsa da" (Özlu, 2012a, s. 102). Yazar, insanın varlığının kök saldı, alıştığı ve vücudunun bir uzvu haline gelen bir yerden hangi gerekçe ile olursa olsun sürülmesinin hiçbir haklı yanı olmadığını dikkat çeker. Sürüldüğü yerde yolunu bulacak olmasının da bir anlam ifade etmediğini belirten Özlu, sürgünlüğün insanlık için en büyük ceza yaptırım olduğunu ifade eder.

Demir Özlu, "Prens Sabahattin Bey" adlı hikâyede tarihsel bir süreçte yaşanan sürgünlüğe eleştirel bir bakış açısı getirir. Türkiye için atılan demokrasi adımları ve Osmanlı hükümetinin bu yöndeki tavrı kurgunun ana eksenini meydana getirir. Yazarın, sultanın zulmüne başkaldıran ve buna rağmen sürgün edilen Prens Sabahattin Bey'in düşüncelerini merak ettiği anlaşılır. Demir Özlu, onun hep sürgünde olduğunu ve bütün sürgün kişiler gibi ölmediğini düşünür. Onun sürgün edilmesinin nedenini şöyle açıklar: "İstanbul'da, yetişmeye başlayan, biraz biraz düşünmeye alışan çocukların dünyasına hep sürgünlerin gölgesi vurur." Özlu, İstanbul'a ve evine özellikle evindeki çalışma odasına tutku ile bağlı biridir. Kendisi ile aynı kaderi yaşayan Prens Sabahattin Bey'in sürgün edilmesini haksızlık olarak niteler ve bu durumu üzüntü ile karşılar. Yazar, kendisini düşüncelerinden dolayı sürgün edilen kimselerle özdeşleştirir. Bu kimselerin sürgün hadiselerine hikâyelerinde de yer vererek kendince haklı ve onurlu duruşunu okurlara iletmeye çalışır. Kendisi gibi sürgün edilen Prens Sabahattin Bey'in sürgünlüğünü şöyle tanımlar: "Siz orada, uzakta, sürgünde oldukça da, hep sürgünde olacak memleket" (Özlu, 2012a, s. 68-70). Yazar, sürgün edilenin Prens Sabahattin olmadığını, aksine ülkenin bu ve buna benzer sürgün hadiselerinden dolayı sürgün hayatı yaşadığını belirtir.

2.4. Dünya Sürgünü: Daimi Yabancı

Demir Özlu, sürgünlüğü hem tensel hem de tinsel anlamda yaşamış ve yaşadıklarını eserlerine de yansıtmıştır. Bireyin kendi içinde yaşadığı boğuntu, bunaltı, kaos, yabancılaşma, yalnızlık ve aidiyetsizlik onu kendi sürgünlüğüne sürüklemiştir. Örneğin, "Akşamüzerleri Gidilen Bir Bar" da ana karakter, yabancı olduğu bir şehir ve yabancı olduğu bir dünyanın yarattığı yalnızlık ve sürgünlük duygusuna dikkat çeker. İnsanoğlunun ebedi ve ezeli yalnızlığına bir de tanımadığı bir kentte yaşamaya mecbur bırakılmasının yaşattığı derin farkındalık bilinci şu cümlelerle hikâyeye sirayet eder: "Yalnızsınız bu kentte. Ne olursa olsun, karınız da olsa, çocuğunuz da olsa yalnızsınız." İnsanın sahip ve ait olmadığını belirten yazar, bu hissi yaşayanların da düştüğü beyhude çabanın da altını çizer. Sürgünlüğe çok boyutlu bir bakış açısı sunan Özlu, bu yolla Heidegger'in dünyaya fırlatılmışlık düşüncesini destekleyici bir tavır sergiler. Kentte yaşadığı kimsesizlik ve yabancılık hissini her defasında dillendiren ana karakterin şu cümleleri, bu hislerini daha net bir boyuta indirgemesi açısından dikkate değerdir: "Bu

kente birçok kez geldiniz ve her gelişinizde olduğu gibi, bu kez de bir yalnızlığın içine gömüldünüz.” Kente alışamayan belki de alışmak istemeyen anlatıcı kahraman, oraya olan ziyaretlerini belirli aralıklarla yapmıştır. Kente adapte olamayan ana karakterin bulunduğu ortam geçmişini hatırlatmakta, özlem duymasına ve acı çekmesine neden olmaktadır. Bu memlekete alışmaktan kendini men ettiği açıkça görülmektedir. Kahraman anlatıcı yalnızlıktan, sürgünlükten, yabancılaşma duygusundan, hiçlikten ve çözülmüşten kurtulmak için var olma eylemini yazarak aşmaya çalışır. “Bir gün bu gördüğünüz şeyleri, olduğu gibi yazmak gereksinimi duyacağınızı bilerek... zamanın başka biçimde doldurulamayacağını bilerek, bir gün yazmak zorunda kalacağınızı” (Özlü, 2012a, s. 29- 31). Zamanı doldurulması gereken bir boyutta değerlendiren yazar, anlatıcı üzerinden bu boşluk ve hiçlik duygusunun sadece yazarak doldurulacağını savunur. Yazmanın, yaşama ve sürgünlüğe karşı bir direniş eylemi olduğunun altını çizer.

“Serüven” adlı öyküde anlatıcı, kentinden uzak bir yerde yaşayan yirmili yaşlarda bir araştırmacıdan söz eder. Bu araştırmacı, bulunduğu kentte kendisini yabancı hissetmektedir. Fakat bu yabancılık hissi ruhunda da can bulmuş bir duygudur. Çünkü kendi kentine döndüğünde de yabancılık hissi kaybolmaz. Yani bulunduğu yer, ruhunuzda ki yalnızlık ve kimsesizlik duygusunu gidermiyorsa, kaldığınız yerin önemi yoktur. Bunu şu sözlerden de anlarız: “Kendi kentime döndüğümde değişen hiçbir şey olmadığını hayal meyal hatırlıyorum. (...) Kendi hapishanenizdeydiniz” (Özlü, 2012a, s. 92). Sürgünlüğü kendi içinde yaşayan anlatıcı kahraman, dünya hayatında her insanın sürgün bireyler olduğuna vurgu yapar. Nitekim insanın evinde ya da yurdunda yani köklerinden koparılmadan yaşıyor olması onda bu duyguyu yok etmez. Her insan kendi zindanında kendisinin yarattığı sürgünlüğü az veya çok yaşar.

Özlü'nün ikinci kitabı olan *Soluma*, sürgün edilmeden önce yazılmış beş hikâyeden meydana gelir. Bu hikâyelerin ana teması, bireyin içinde bulunduğu varoluş problemidir. Bu varoluş sorunu bireyin içinde bulunduğu yalnızlık ve yabancılaşma temalarıyla şekil bulur. Bu temaların şekillendirdiği ana karakterler için ölüm bir kurtuluş yoludur. Sürgün ve ölümün eşdeğer görüldüğü, çoğu kaynakta yer alan bir bilgidir. Buna bağlı olarak bu hikâyelerdeki kişiler, bireyin kendi iç sürgünlüğü bağlamında da incelenebilir. “Caddede Miss Walde’la” isimli hikâyede, bunu açıkça görmek mümkündür.

“Caddede Miss Walde’la” adlı hikâyede anlatıcı- yazar, hayattan zevk almayan, yaşamının nereye gittiğine dair şüpheli bir anlayışa sahip biridir. “İlk gençlik yıllarımda, o da kısa süren, giysilere, güzel eşyalara özenme duygum olmuştu, sonra ölmüştü o da” (Özlü, 2012a, s. 503). Tutunamamış, yalnız biri olan anlatıcı bulunduğu kentten çıkmaya karar verir, çıkması içinde Miss Walde adında bir kadın gerekli izni verecektir. Anlatıcı, bu kadına duygusal bir yakınlık besler lakin kadın iş ve duygusal meseleleri karıştırmayan biridir. Bu kadın, anlatıcı için hayatta tutunacak bir dal bir simge haline dönüşür. Kadının bir not bırakıp gitmesi, anlatıcı için anlamsız olan yaşamın daha da anlamsızlaşıp sonlandırılması anlamına gelir. İntihara sığınan anlatıcı, sürgün edildiği dünyadan ölümü seçerek kurtulduğunu düşünür.

Özlü Maupassant'ın “Saç” isimli hikâyesi ile insanın kendi içinde yaşadığı sürgünlüğe bir örnek vermiş olur. Anlatıcı kahramanın hikâye boyunca bohem bir ruh hali içinde olduğu gözlenir. Bu karakter, sevdiği yazarları bile okumaktan çekinir. Bu duygularının sebebi olarak Paris'i gösterir. O, hayattan keyif almama, hiçlik ve anlamsızlık gibi duygulara Paris'in sebep olduğunu belirtir. Kahraman, yalnız kalmaktan bile korkmamaktadır. Çünkü yalnızlığın onu götüreceği yerden de emin değildir. Derin bir bunaltı, hiçlik ve boşluk duygusu yaşayan kahraman anlatıcının bu sözleri kendisini mahkûm ettiği sürgün duygusunu özetler niteliktedir: “ Beni boşluk alıyor. İçimi boydan

boya kaplamış olan hiçlik aşağılıyor beni. Ben aşağılanan kendimi seyrediyorum. Bu gidişle bir rüzgâr fırlıdağından başka bir şey olmayacağım." (Özlu: 2017a, s. 38). Bu anekdot, bir bireyde sürgün duygusunu yaşamının sadece yurdundan ayrı düşmekle olmayacağını; aynı zamanda düşünsel anlamda da sürgünlüğü yaşayabileceğinin göstergesidir.

2.5. Geçmişe Özlem

Yazar, sürgün edilmenin de etkisi ile geçmişine dair derin bir özlem yaşadığını gerek hikâyelerinde gerekse diğer eserlerinde okurlara açık bir şekilde gösterir. "Stockholm'da Bir Öğle Vakti" adlı öyküde, anlatıcı kahraman gezdiği kentin (Stockholm) sokaklarına dair izlenimlerine yer verir. Östermalm mahallesinin Stureplan caddesinde gezinirken çiselenen yağmuru, ıslak caddeleri, yosun tutmuş bahçe duvarlarını ve kayın ağaçlarının dökülmüş sarı yaprakları ana karakteri çocukluğuna götürmektedir.

"Ne çok özlerdin, çocukluğunun kayın ağaçlarını. Orada küçük bir kasabada. Simav'ın doğası içinde. Kırlara doğru bahçeler. Sana rahat vermeyen bir geçmişin ıslak görüntüleri." Anlatıcı kahraman, geçmişe bir özlem duymaktadır. Büyük bir kentte yaşamasına rağmen Kütahya'nın küçük bir ilçesi olan Simav'ı hasretle yâd etmektedir. Simav'ın kırları ve bahçelerinde anıları ve çocukluğu olan ana karakter, yaşadığı kentin güzelliklerini geçmişini hatırlattığı için küçük bir ilçe ile özdeşleştirmektedir. Ana karakterin, "Nereden gelir, nereye gidersiniz?" Sorusunu memleketinden uzak oluşunun kendisini yalnız ve yabancı hissettiren bu bilinmez diyarın, ruhunda yarattığı hisleri tanımlaması için seçtiği gözlenir. Çoğul zamiri ile kurduğu soru cümlesi insanoğlunun kendi yalnızlığını, yabancılığını ve yaşadığı dünyadaki sürgün yaşantısının belirsizliğini de vurgular. Ana karakter memleketini hatırlatan her şeyle bağ kurmakta, benzetme yapmakta özlemine bu yolla gidermeye çalışmaktadır. Örneğin, sokaklarda yürürken yanına oturduğu bir çocuğun saçlarını memleketiyle şöyle ilişkilendirir: "Saçlarının rengi, geçen aylarla, gittikçe koyulaşan, bin bir gürültü, uğultu içinde, ardında bıraktığın ülkeyi anımsatan bir çocuk." (Özlu, 2012a, s. 19-21). İstanbul'un İstiklâl Caddesini düşünen anlatıcı kahraman, geçmişe dair bir hatırlatmada bulunur. Fakat bu hatırlatma, oraya toplanan küçük kalabalığı hatırlama hasreti ya da İstiklâl Caddesi'nin özlemi değil, yazar bu hatırlatmayı birey psikolojisinin en derin ve yalnız hissiyle yansıtır. Bu kalabalığı işsiz kalabalığı diye tasavvur etmesi ve onların sefalet kokusu yayıyor olmasını eleştirel bir gözle irdeler.

"Sürgün Küçük Bulutlar" adlı hikâyede anlatıcı Hamburg'da yanındaki Türk arkadaşı ile dolaşırken karşılaştığı gurbetçi Türklere söz eder. Anlatıcı çocukluğuna dair bir anıyı zihninde canlandırır. Fatih'te babasının yaptırdığı küçük bir evin üçüncü katında, anne ve babasının verdiği kitapların arasında bir gazete haberi okur. İspanyol bir yazarın 1950'li yıllarda cezaevindeki hayatına dair bir okumayı hiç unutmadığını anımsayan anlatıcı, onun cezaevinden çıksa bile zihninin küçük bir cezaevine dönüştüğünü vurgular. Hemen ardından kitapta bir Türk yazarına yönelik yer verilen şu cümleler dikkate değerdir: "Bir Türk yazarı nereye gidebilir? Nerede olsa bir cezaevinde değil midir o?". Özlu (2012a), hikâyesine yer verdiği İspanyol yazar üzerinden kendi sürgünlüğünü imgesel bir boyutta ele almıştır. Bir Türk yazarının hangi ülkeye giderse gitsin gittiği her yerin ona kendi ülkesi gibi özgürlük hissini vermediği sonucu çıkarılabilir. İsveç istasyonlarını çocukluğundaki (Türkiye'deki) istasyonlara benzetmesi ve her cümlede "Türkiye'deki gibi" (s. 48-55) sözlerini kullanması çocukluğuna, geçmiş anılarına ve ülkesine olan derin hasretini gözler önüne serer. Bu benzetmelerin ardından, eski ve yeni kuşakların birbirlerini etkileyerek varlıklarını oluşturduğunu düşünen ana karakter insanlar arasında önemli farkların olmadığına dair bir çıkarımda bulunur. Bu çıkarıma dayanarak kendisini mutlu etmeye yönelik bir çabaya girişir.

Özlü, “Yeniden Yaşamak” adlı öyküde, sürgün hayatı yaşayan birinin yaşadığı psikoloji ve izlenimlerini anlatıcı-kahraman üzerinden yansıtır. Kahraman, avludaki otları dahi “sürgün vermiş otlar” olarak tasvir eder. O, kente hangi mevsimde geldiğini, gezdiği sokakların ne hissettirdiğini yalnızlık psikolojisi ile okurlara iletir. Anlatıcı hayattan beklentisi olmayan, beklentilerini umutlarını geldiği kentte bıraktığına dair bir izlenim ile hikâyesine devam eder. Ayrıca yaşadığı kentte yalnızca yabancıların birbiri ile ilgilendiğini belirterek, kentteki yalnız halinin somut bir göstergesini belirtir. “Pencerenin önündeki yatağında uzanıyorsun. Okumayı bıraktığım zamanlarda da orada yeniden yaşamaya başladığını hayal ediyorsun.” (Özlü, 2012a, s. 212). Orada dediği yer, kendi memleketidir. Ülkesine, kentine derin bir özlem duyan anlatıcı, bu ayrılığı acı ile hisseder ve bir vuslat umudu ile yaşamına devam eder. Sürgün psikolojisinin insanı yalnızlığa, yabancılaşmaya, umutsuzluğa ittiğini ve sürgün kişiyi, yaşadığı yerde kendisini bir cüzamlı gibi hissetmesine neden olan bir duyguya ittiğini okurlara iletir. Sürgün edilmek üstesinden gelinmesi en zor durumların başında gelir, nitekim insanın köklerinden koparılıp gittiği topraklarda kök salmış bireylerin içindeki derin yalnızlık duygusu, sürgün kişi için keskin tahribatlara neden olur.

İnsanın varlığını oluşturan, ona köklerinin olduğunu hissettiren ailesi dışında geçmişine dair iyi ya da kötü her şey sürgün kişi için değerlidir. Bu kimi zaman bir ağaç, kimi zaman bir eşyadır. Özlü'nün *Önünde Boş Bir Uzam* adlı kitabında yer verdiği ana karakter, çocukluk yıllarında Anadolu kasabalarına ve kendi evini bulamayacağı yerlere sürgün edilmeye mecbur bırakılmıştır. Galatasaray Lisesi'nden mezun arkadaşı ona M. Jean Wahl'in bir kitabını hediye etmiştir. Sürgün psikolojisini yaşayan biri için geçmişinin ve köklerinin önemi bir kitap üzerinden anlatılır. Kendi yurdundaki kütüphanesinde, Feriköy'deki evin arkasındaki bu kitabın bile elden çıkması anlatıcı için şu anlamlara gelmektedir: “ Onu elden çıkarmak köksüzleşmeni arttıracak. O sadece bir kitap değil senin için” (Özlü, 2012b, s. 45). Bu kitap, anlatıcı için yalnızca kitap değildir; ailesi kadar önemli ve değerlidir. Çünkü ona geçmişinden kalan, anılarının bir parçası olan, zihnini geçmişine dair diri tutan bir unsur olmanın ötesinde onun soyunun da bir parçasıdır.

2.6. Varoluşsal Kimlik Krizi

Yazarın eserlerinde dikkat çeken en önemli temaların başında hiç şüphesiz varoluş problemi gelmektedir. Bu probleme sürgün psikolojisinin de eklenmesi, hikâyelerin ana karakterlerinde yabancılaşma, yalnızlık, aidiyetsizlik ve kimlik krizine neden olmaktadır.

Özlü, kendi sürgünlüğünü her ne kadar “gezginlik” olarak değerlendirmiş olsa da vatandaşlıktan çıkarılmış olması onun, kendi isteği dışında da bir yaptırıma mecbur kaldığını işaret eder. Bu sözlerin Demir Özlü'de sürgünlüğün ruhunda yarattığı çözümlü, yalnızlık, yabancılaşma gibi duyguları ifade ettiği de savunulabilir. Anlatıcı yazar, gençliğinde okuduğu (hapisteki) bir İspanyol yazar hakkındaki kitabı düşünerek özdeşim kurar. Kendisi hapiste olmamasına rağmen psikolojik olarak yaşadığı hapis sürecini şu sözlerle vurgular : “Gidecek bir yeri yoktu işte! Bir Türk nereye gidebilir? Nerede olsa bir cezaevinde değil midir? İmge, gerçek, anı ya da sadece bir görüntü belki. Uyduruk ya da yanılısana. Bilincinin üzerine duvarlar yıkılır ve orada kalır o. Durmadan ardı sıra sürükleyecek o cezaevini. Bilincin içinde taşıyacak. Kendi cezaevi o. Varlığının bir parçası ya da zihninin içinde kurulmuş.” (Özlü, 2012a, s. 48).

11 Aralık 1979'da İsveç'e gelen Özlü, bir arkadaşının boş evine taşınır. Finli bir arkadaşın tek odalı bir evini çalışma odası olarak kiralamıştır. Evin karşısındaki kilisenin bahçesinde, İsveçli Trubadur'un mezarı vardır. Evin arka sokağında ünlü İsveç işçi sınıfı yazarı Ivar Lo-Johansson oturuyordur. Her entelektüelin yaşamaktan mutlu olacağı bir yer olma özelliği taşıyan bu ev, Özlü için aynı anlamlara gelmez. Yurdu bir kaos içindedir, yurdundan kopmuştur ve hayata sıfırdan başlamak zorundadır. Güneşin

batışını seyretmesi, oturduğu apartmanın altının resim galerileriyle dolu olması yazarı mutlu etmemiş ve yalnızlık psikolojisinden kurtaramamıştır. Sürgünü, sevmediği bir kentte yaşamak zorunda bırakılmasının yanı sıra yeni bir dil, yeni bir kültüre adapte olmak her insanda olduğu gibi Demir Özlü’de de üstesinden gelincek zor bir süreç olmuştur. Belki de üstesinden hiçbir zaman gelinmeyecek... Özlü, sürgünlüğün yarattığı bu yabancılaşma ve yalnızlık duygusunu şöyle özetler: “Yabancı, üstelik kendime de uymayan bir yerin bütün yabancılığını, bütün güçlüklerini sırtlamıştım. (...) Kaç defa yakın dostlarıma söylemişimdir. İsveç’te, bana çok yakın olan bir çevreden biraz uzaklaşınca, gerçeklik duygumu yarı yarıya yitiriyordum.” (2001a, s. 38). Sevmediği bir kentte yaşamak zorunda bırakılma duygusu yazarı kendi çevresi dışında, tüm İsveç’e yabancılaştırmaktadır. Özlü, sürgün edilmenin yanında, kendi benliğini de sürgünlüğe mahkûm etmiştir. Nitekim tüm hayatını kendi çevresiyle sınırlaması, bu çevreden uzaklaşınca yaşadığı yabancılaşma duygusu, kendini bulma çabasını yitirdiği anlamına gelmektedir.

“Orada Kalmak” adlı öyküde varoluş problemini sürgündeki hayatından örneklerdir. Yaptığı yolculukları, eşinin kenti olan İsveç’e dair izlenimlerini yalnızlık teması etrafında irdeler. Yazar, gidebileceği uygun bir kahvenin olmayışını, sokaklarda yalnız bir şekilde dolaşmalarını, “Hiçbir şey, senin için hiçbir şey yoktu burada” (Özlü, 2012a, s. 11). Sözleri ile anlatmaya çalışır. Özlü, kendini İsveç’e ait hissetmez, bu aidiyetsizlik onu yabancılaştıran nedenlerin başında gelir. Kendi kentinde süregelen siyasi ve sosyal sorunlara değinen yazar, bu durumu üzüntülü bir ruh hali ile karşılar. Ayrıca, doğuda yaşanan bu olumsuzlukları batılı insanların umursamadığını, onları ilgilendiren yerin yalnızca batı olmasını eleştirel bir dille ifade eder.

Yazar, “Danske Bank” adlı hikâyeyi kendisinin bir kuzey kentine gidiş olayıyla şekillendirir. Bu kente gelişinin nedeninin ne okuduğu yazarlar ne gezdiği sokaklar ne de dinlediği müzikler olmadığını vurgulayan anlatıcı, “Bir ‘uzak kuzeyin insanı mıyım?” (Özlü, 2012a, s. 186). Sorusu ile bu kente olan aidiyetsizliğinin haklı sonucunu yansıtır. Yaşamının büyük bir kısmını burada geçiriyor olmayı, mutsuz bir ruh haliyle yansıtan yazar, varlık sebebinin bu kentte devam ediyor olmasını sorgulayıcı bir tavır ile yansıtır. İstemediği bir kentte yaşamasına neden olan gerekçenin, bir insanın hayatına dair ölümle eşdeğer görülen sürgün ile sonuçlanmasını eleştirir. Düşünmek, müzik dinlemek, ya da sokaklarda dolaşmak bir insanın en olağan haklarıdır ve bu haklarını nasıl ve ne şekilde kullanacağına kimsenin müdahale etme hakkı yoktur. Düşüncelerinin belirli bir kısmını bu hikâye ile vermeye çalışan yazar, son cümlede sürgün edilmenin acı ve tuhaf tarafını şu sözlerle özetler: “Hayır, hepsi dönüşsüz bir yolun dolambaçları. Yüzünü gösterip hızla kaybolan maskeler! Kör labirentler! Uyanamadığım bir rüyanın karabasanları!” (Özlü, 2012a, s. 186). Bu cümleler çaresiz ve kızgın bir psikoloji oluşturmuştur. Tanımadığı ve anlamadığı insanları maskeli olarak tarif eden Özlü, bilmediği sokakları labirentlere benzetir ve her gece gördüğü rüyaları ise karabasan olarak niteler. Her alanda yaşadığı zorlukları özetler nitelikte cümlelerdir.

2.7. Umut

Demir Özlü, sürgün edilmenin yarattığı olumsuz duyguları yaşamış biridir. Yazar, bu süreçte yaşadıklarını en asgari düzeye indirmek için Stockholm’den Berlin ve Paris gibi yerlere seyahatler etmiştir. Fakat istediği zaman ülkesine gelememenin hüsraniyle yenilmemiş, aksine hep bir umut ile geleceğe bakmıştır. İsveç’te sürgün hayatının devam ettiği yıllarda Ferit Edgü ile mektuplaşmalarında da bunu görmek mümkündür. Özlü’nün (2017b), (Stockholm, 6.3.1985)’te Edgü’ye yazdığı mektupta şunlar yazılıdır: “Her şeyden kurtulacağız Ferit’ciğim. Ben de Stockholm’den kurtulacağım. Yaşlılık yıllarımız çok güzel olacak. (...) Bir araya geleceğiz ve çok güzel yaşayacağız” (s. 44-45).

Özlü, ülser hastalığından mustarıptir. Edgü ise sigara ve alkolden dolayı birçok rahatsızlık yaşamaktadır. Bunlardan ziyade, bu yazarların asıl hastalığı ülkede yaşanan politik ve sosyal gelişmelerin istedikleri düzeyde ilerlemiyor olmasıdır. Memleketine aşkla bağlı olan Demir Özlü, yurdunun çok güzel aşamalar kaydedeceğine, kendisinin sürgün hayatından kurtulacağına ve dostlarıyla refah bir düzeye ulaşmış Türkiye'de huzurlu bir şekilde yaşamaya yönelik umutlarını diri tutmaya çalışmaktadır. Bu duygularını Edgü'ye de aşlamaya çalışmaktadır.

Nitekim Demir Özlü (2017b), Ferit Edgü'ye (Stockholm, 18 Mart 1985)'te yazdığı başka bir mektupta gelecekte umudunu yitirmediğini, hayatın güzel şeylere gebe olduğunu bizzat belirtir: "Kim bilir, Mart'ta belki güzel şeyler olabilir. Umut etmeyi burada öğrendim desem yanlış olmaz." (s. 49).

Demir Özlü, *Sürgünde On Yıl* eserinde anılarına yer vermiştir. "Aradığın Burda Yok" başlığıyla İstanbul'dan sonra sürgün hayatını geçirdiği Stockholm'un ona ne hissettirdiğine dair düşüncelerine yer verir. Yazar, *Stockholm Öyküleri*'nde ve daha başka yazılarında da Stockholm'da yaşamının nasıl olduğuna ve bu kentin onda bıraktığı duygulara değinir. Özlü bu duygularının ve özellikle bir şeyler duyan "ruh"unu en iyi anlatan dizelerin, İsveçli şair, Par Lagerkvist'in "Aradığın Burda Yok" isimli şiirinde olduğunu vurgular:

"Sakin ol çocuğum, yok aradığın burada

Salt gördüklerindir var olan:

Orman, sis ve rayların uzanışı,

Çam ağaçlarını örten karlar birde.

Belki uzakta, çok uzak bir ülkede

Meltemlerin estiği masmavi bir gök vardır

Duvarlarında güller, yollarında palmyeler

(...)

Zorunluyuz çocuğum, zorunluyuz sevmeye

Yaşamın upuzun sayrık saatlerini

Ve özlemin kısacık yıllarını

Bir aralık çöllerin çiçeklenmesi gibi" (Özlü, 2001b, s. 178-79).

Özlü, Stockholm'un ikliminde ve fiziki yapısında kendi kentinde olmayan özelliklerine değinir. Sonra İstanbul'un açık gökyüzüne, rüzgârına ve sokaklarında ki çiçeklerin güzelliğine vurgu yapar. Yazar, her şeye rağmen umudun bitmediğine, sevmenin özlemi hafifletecek en güzel ilaç olduğunun altını çizer. Bu şiir, yazarın duygularına ve yaşadıklarına tercüman olacak niteliktedir.

Demir Özlü'nün *Geçen Yaz Kentte Kızlar* isimli öykü kitabında yer alan "Bir Tanca Ayakkabısı Satın Alabilmek"te anlatıcı kahraman, geçmişte moda olan bir ayakkabıdan söz eder ve bu ayakkabıyı alabilmenin mutluluğunu anlatır. Bir anda sürgün edildiği yıllara değinen anlatıcı, yaz mevsiminin kısa oluşundan yakınır. Yaz mevsiminde bile donmuş toprağın tam olarak ısınmadığını belirtir. Evinden sıkıldığı zamanların sitenin bahçesinde uzanmaktan zevk alan kahraman anlatıcı umudunu yitirmediğini ise şu sözlerle özetler: "Geçen yıllarla üzüntüsü artan, ama derin sabrını taşımayan bir şey var gibiydi." (Özlü, 2001a, s. 14). Sürgün psikolojisinin onu yıldırmadığını, gelecek dair aydınlık günlere olan inancını kaybetmediğini bu sözlerden anlarız. Karanlık günlerin

aydınlık günlerin habercisi olduğu inancını içinde yaşatan kahraman anlatıcı, nefes aldığımız sürece umudumuzu yitirmememiz gerektiği düşüncesini okurlara aşlamaya çalışır.

Sonuç

1950 kuşağı özellikle Türk öykücülüğü için bir doruk noktasıdır. Fransa'ya giden yazarların orada varoluşçu ve gerçeküstü akımlarla tanışmaları ve batı kaynaklı birçok edebi metnin dilimize çevrilmesi yeni bir akım yaratmaya çalışan dönemin yazarlarına kaynak oluşturmuştur. Ferit Edgü, Vüs'at O. Bener, Orhan Duru, Leyla Erbil, Bilge Karasu, Onat Kutlar ve Demir Özlü kuşağın en önemli temsilcileridir. Demir Özlü, edebi çalışmalarında bu kuşağa bağlı kalmakla beraber toplumsal meselelere de bu çalışmalarında yer vermiştir. 17 Eylül 1980 darbesi ile Türkiye ortamında oluşan haksızlıkları yansıtmaktan geri durmamıştır. Yazarın bu yönü, onun İsveç'e sürgün edilmesine hatta kısa bir süreliğine vatandaşlıktan çıkarılmasına neden olmuştur. Özlü, özellikle Stockholm'da iken sürgünlüğün yarattığı olumsuz duyguları eserlerinde farklı şekillerde yansıtmıştır.

Bir kavram olarak sürgünlük, politik ve teolojik hatta kökeni itibariyle de edebi metinlerde yer edinmiştir. Bunun yanı sıra sürgünlük üzerine yazılmış olan birçok esere hem ülkemizde hem de dünya edebiyatında rastlamak mümkündür. Örneğin, Said'e göre sürgün olma fikri bir cüzamlı ya da toplumsal bir parya olmaktan duyulan korku ile eşdeğerdir. Bu kavram, yazarlar üzerinde olumsuz süreçler yarattığı gibi olumlu süreçlerin oluşmasını da sağlamıştır. Türk edebiyatının 1950 kuşağı yazarlarından olan Demir Özlü'nün Stockholm'de iken kaleme aldığı eserlerinde bu sürecin verdiği verimli izleri görmek mümkündür. Yazar, varoluşsal ve psikolojik temalara sürgünlük duygusunun da vermiş olduğu aidiyetsizlik ile eserlerine çeşitlilik sağlamıştır. Bu da aslında yazar açısından sürgünlüğün tek başına mekânsal bir değişimi ifade etmediğini, bunun yanında varoluşsal ve psikolojik boyutlarının da ağır bastığını gösterir.

Demir Özlü, sürgünlüğü gezginliğe dönüştürmeye çalışmıştır. Eserlerine hâkim olan sokaklar, evler ve odalar ile bu fikrini pekiştirmiştir. Gezgin olma düşüncesi psikolojik bir rahatlama sağlamıştır. Fakat sürgün psikolojisinin yarattığı gerilimleri eserlerine de yansıtmayı ihmal etmemiştir. Eserlerinde (günce, anı, mektup, anlatı) bunu görmek mümkündür. Yazar sürgün edilmenin de etkisi ile yazdığı hikâyelerini kültürel sorunlar, sürgünlük, eleştirel tutumun yansımaları, yurdunda ve sürgünde daima yabancı, geçmişe özlem, varoluşsal kimlik krizi ve umut gibi konular etrafında şekillendirmiştir.

Özlü, sürgün edilmeyi gezginlik ile eşdeğer görse bile bu sürecin yarattığı olumlu ve olumsuz yönleri öykülerinde ve diğer birçok eserinde yansıtmaktan da geri durmamıştır.

Kaynakça

- Acehan, A. (2009). Sürgün Edebiyatı. *Zeitschrift Für Die Welt der Türken Dergisi*, 1(1), 199-205.
- Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Andaç, F. (1996). *Sürgün Edebiyatı, Edebiyat Sürgünleri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Daşdemir, İ. D. (2006). *Demir Özlü'nün Hikâyeciliği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Demir, M. (2016). Açık Bir Etkileşim Örneği: Bulantı ve 'Bunaltı' Adlı Eserlerde Ortak Bir Üslup Özelliği Olarak Felsefi Söylem Biçimi. *Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi*, 78-92.
- Develioğlu, F. (2010). *Osmanlıca Türkçe Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dirlikyapan, J.Ö. (2007). *Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Enginün, İ. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- Heidegger, M. (2004). *Varlık ve Zaman* (çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- İş, Ö.A. (2007). *Ferit Edgü ve Demir Özlü'nün Hikâyelerinde Varoluşçu Öznellik*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Kurt, A.O. (2008). Yahudilik'te Sürgün Metaforu: 'Boş Ülke Miti' ve 'İncir' Benzetmesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 1-11.
- Lekesiz, Ö. (1999). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özlü, D. (1997). *Borges'in Kaplanları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, D. (2001a). *Geçen Yaz Kentte Kızlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özlü, D. (2001b). *Sürgünde On Yıl*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özlü, D. (2003). *Kentler, Kadınlar ve Yazarlar*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Özlü, D. (2010). *Kanal Kentlerinde*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özlü, D. (2011). *Kendi Evine Varamamak*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özlü, D. (2012a). *Sürgün Küçük Bulutlar (Bütün Öyküler)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, D. (2012b). *Önünde Boş Bir Uzam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, D. (2015). *İşte Senin Hayatın*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, D. (2016). *Bir Beyoğlu Düşü, Berlin'de Sanrı, Kanallar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, D. (2017a). *Paris Günleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, D. (2017b). *Özyurdunda Yabancı Olmak*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Redhouse (İngilizce-Türkçe Sözlük)* (1994). İstanbul: Sev Yayıncılık.
- Sağır, A. Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Göçün Sosya-Politik: Sovyet Rusya Örneği. *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, 1(1), 355-391.
- Said, E. (2000). *Kış Ruhu*. (T. Birkan Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Said, E. (2015). *Entelektüel (Sürgün, Marjinal, Yabancı)* (çev. T. Birkan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sartre, J-P. (2009). *Varlık ve Hiçlik* (çev. T. Ilgaz ve G. Çankaya Eksen). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Timur, K. (2012). *Meçhule Yolculuk, Türk Romanında Sürgün*. İstanbul: Akademik Yayınlar.